

Станіслав Срока*

ПОГЛЯД НА ВІЗАНТІЮ З-ПІД ГУСТИХ БРІВ СИГІЗМУНДА ЛЮКСЕМБУРГА. УГОРЩИНА ТА ТУРЕЦЬКА ЗАГРОЗА

Смерть Людвіка (Лайоша) Великого у 1382 р. стала приводом тривалої боротьби за угорський престол. Менша донька Людвіка, Ядвіга, успадкувала польську корону (1386 р. вийшла заміж за литовського князя Ягайла), а старша – Марія вступила на угорський трон (1382-1387 рр.). Від її імені (адже на момент вступу на престол вона мала 11 років) правила королева-матір Єлизавета Боснійська (Ержебет), проте насправді вирішальний голос належав представникам угорської аристократії. Олігархія, що володіла мастками на півдні Угорщини, виступила на боці неапольського кандидата на престол. Король Неаполю Карл Малий (угор. *Kis Károly*) був доставлений назад в Угорщину 1385 р. і коронований у Секешфехерварі. Таким чином Марію було позбавлено корони. Після п'яти тижнів перебування в Угорщині, 7 лютого 1386 р., Карл III став жертвою замаху. 24 лютого після перевезення на замок у Вишеграді поранений король помер. Смерть правителя Неаполя призвела до повстання у Хорватії, Славонії, Боснії та Далмації. Трагічно закінчився похід Єлизавети Боснійської та Марії на південь Угорщини з метою придушення повстання. Єлизавета потрапила у полон, а на початку січня 1387 р., її було вбито у Новіграді. Проте Марії, також захопленій повстанцями, вдалося втекти за допомогою венеціанського флоту¹.

Звільнення Марії співпало зі сходженням на угорський престол її чоловіка, Сигізмунда (Жигмонда) Люксембурзького (1387-1437). Новий правитель, користувався підтримкою головним чином з боку Венеції, котра сподівалася повернути собі далматинські міста та боялася об'єднання під одним скіпетром Угорщини та Неаполя. Тим часом, магнати з півдня Угорщини, як і раніше підтримували неапольську кандидатуру на угорський трон, у той момент сина і спадкоємця Карла III, Владислава. Боротьба за угорський престол розгорталась у той самий час, що і зростання турецької загрози.

Османські турки, після зайняття Адріанополя і Болгарії та перемоги над сербами 1389 р. у Косовській битві, підійшли до південних кордонів Угорщини. Сигізмунд Люксембурзький, усвідомлюючи неминучу небезпеку, пов'язану із сусідством з Османською імперією, вирішив негайно реагувати. Протягом 1389-1392 рр. він здійснив чотири військові походи проти турків. Про цей факт свідчить королівський документ (датований 1406 р.), на який нещодавно звернув увагу передчасно померлий угорський історик Пал Енгель (угор. *Pal Engel*)². У документі наголошується, що в період між битвою на Косовому Полі

* Срока Станіслав А. – доктор габілітований, професор, директор Інституту історії Ягеллонського університету у Кракові (Польща). Стаття подана в авторському перекладі з польської мови.

¹ *Sroka S. A. Historia Węgier do 1526 roku w zarysie.* – Bydgoszcz, 2000.

² *Nazai okmánytár [далі: HO]. Codex diplomaticus patrius.* – T.7 / Ed. A. Ipolyi, I. Nagy,

та експедицією з 1394 р., Сигізмунд особисто чотири рази вирушав до Сербії проти турків³. Вищезгадане, але іншими словами, повторюється в документі Сигізмунда з 1408 р.⁴ Сучасній науковій літературі стосовно угорсько-турецької боротьби у середньовіччі відомо лише про два королівські походи, що відбувались у той час та були спрямовані проти турків, тобто експедиції з 1389 та 1392 рр.⁵ У своїх висновках угорський дослідник спирається на опрацьований Йоргом К. Хеншем (нім. Jörg K. Hoensch) у 1995 р. подорожній щоденник Сигізмунда Люксембурзького⁶.

Перша зі згадуваних чотирьох військових кампаній, з 1389 р., досить добре висвітлюється історичними джерелами. Офіційно похід був спрямований проти сербів, що повстали супроти Королівства Угорщини, тому що угорська знать не мала чіткого уявлення про ситуацію у Сербії. Під час цього походу не дійшло ані до бою, ані навіть до сутички поміж угорськими та турецькими військами. У поході окрім Сигізмунда Люксембурзького, взяли участь численні можновладці на чолі зі Іштваном Лацкфі (угор. Lackfi), кожен на чолі власної хоругви. У результаті першого походу проти Сербії 1389 р. угорцями було здобуто два сербські замки Борач і Честин⁷.

Цей не достатньо досліджений похід проти турків у 1390 р. згадується в одному з документів Сигізмунда Люксембурзького, в якому він надає жупу (комітат) Темеш, Владиславові з Шаровець (угор. Sáró) за його внесок у боротьбу з турками у Сербії. Йдеться про здобуття Владиславом п'яти трофейних хоругв противника, які потім він послав королеві до Зволена. Порівнюючи королівський маршрут, ми бачимо, що Сигізмунд був у Зволені у період з кінця червня до кінця липня 1390 р., тому саме на цей час припадала згадувана антитурецька експедиція⁸.

На початку 1392 р. – як виникає з австрійських джерел – турки з великою силою підійшли під Буди, сплюндрували її околицю та полонили багатьох християн. Наприкінці лютого відбулася у Буді нарада короля з представниками угорської політичної еліти, на якій було прийнято рішення організувати похід-реванш проти турків. У березні 1392 р. Сигізмунд вже перебував у поході. Skorиставшись перервою між бойовими діями у квітні цього ж року, Сигізмунд вирушив на Спиш, ймовірно з метою зустрітися там із королевою Ядвігою, його своячкою. Темою зустрічі, яку не підтверджують наявні джерела, могло бути

D. Véghely. – Budapest, 1880. – № 401; *Engel P. A török-magyar háborúk első évei 1389-1392 // Hadtörténelmi Közlemények.* – T.111. – 1998. – Old. 562.

³ НО. – Т. 7. – № 401. – С. 436: “Nosque personaliter ad conterendum ipsorum Turcorum et Rascensium proterviam vicibus quadriduanis in dictum regnum Rascie accessissemus”.

⁴ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis / Ed. G. Fejér.* – T.10. – Cz. 4. – Budaë, 1841. – № 313; *Engel P. A török-magyar.* – S. 562.

⁵ *Wertner M. Magyar hadjáratok a XIV-ik században // Századok.* – T.39. – 1905. – S. 448-449; *Szakály F. Phases of Turco-Hungarian Warfare before the Battle of Mohács (1365-1526) // Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae.* – T.33. – 1979. – S.72-74.

⁶ *Itinerar König und Kaiser Sigismunds von Luxemburg 1368-1437 / Red. J. K. Hoensch.* – Warendorf, 1995 (Studien zu den Luxemburgen und ihrer Zeit. – Т. 6).

⁷ *Engel P. A török-magyar.* – Old. 562-565.

⁸ Там само; *Itinerar König.* – S. 54.

укладення перемир'я з Польщею, щоб забезпечити мир на півночі Угорщини⁹. Повернувшись на початку травня до Семигороду, Сигізмундові вдалося заручитися військовою підтримкою свого брата, чеського короля Вацлава IV. Військо угорського короля, крім того складалося із численних князів та можновладців. А саме: сілезького князя Болеслава, чеського дворянина Альберта Штернберга, графа Вільгельма Цилейського, лицарів присланих англійським королем Річардом II та численних дружин угорських можновладців як світських, так і духовенства. Командувачем армією Сигізмунда було обрано Владислава з Шаровець, жупана Темешу і Ліптова. У травні 1392 р. християнське військо перейшло через Апац, Вршац (угор. *Érsomlyó*) у напрямку Темешвару, де перебувало майже цілий місяць. Командувач турецькою армією, султан Баязид (Баязет) I Йилдирим „Блискавка”, чекав на армію Сигізмунда поблизу Ковина (угор. *Keve*). Наприкінці липня і початку серпня, Сигізмунд отаборився поблизу Бранічева. Проте, турецький султан не мав наміру дати вирішальний бій, і незабаром відступив. Отже, похід 1392 р. не визначав переможця та переможенного. Однак, дослідницька література підкреслює його моральний аспект¹⁰.

Після цих перших походів проти турків, не пізнавши смаку вирішального бою, Сигізмунд в наступні роки зайнявся підготовкою міцної антитурецької коаліції, яка могла б протистояти потужному турецькому війську. На межі 1394-1395 рр. з приводу тривалого перебування у Семигороді, угорський король очолив невеликий похід проти турків та їх союзника, волоського господаря Влада. Тоді йому вдалося зайняти Малий Нікополе. Вагомішу перевагу, хоча й не військову, а політичну отримав Сигізмунд укладаючи 7 березня 1395 р. договір з видаленим турками волоським володарем Мірчою, згідно якого Мірча обіцяв надати допомогу Сигізмундові під час планованого походу проти турків¹¹. У тому ж 1395 р. Сигізмунд відіслав послів до Франції на чолі з естергомським архієпископом Яношом Каніжаєм з метою отримати військову допомогу¹². На жаль, всупереч багатотисячній традиції польсько-угорської дружби, Польща не надала допомогу Сигізмундові Люксембурзькому. Участь кількох польських лицарів у черговій битві біля болгарського Нікополе, що згадується в хроніці Яна Длугоша, мала виключно приватний характер, як це і підкреслювалося

⁹ Engel P. A török-magyar. – Old. 573; Rutkowska G. Itinerarium królowej 1384-1399 / G. Rutkowska // Dzieło Jadwigi i Jagiełły. W sześćsetlecie chrztu Litwy i jej związków z Polską / Wybrał i oprac. W. Biliński. – Warszawa, 1989. – S. 214; Sroka S. A. Polacy na Węgrzech za panowania Zygmunta Luksemburskiego 1387-1437. – Kraków, 2001. – S. 80.

¹⁰ Engel P. A török-magyar. – Old. 573-575; Sroka S. A. Polacy na Węgrzech. – S. 80-81.

¹¹ Skrzypek J. Południowo-wschodnia polityka Polski od koronacji Jagiełły do śmierci Jadwigi i bitwy nad Worsklą (1386-1399). – Lwów, 1936 (Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. – Dział II. – T. 21. – Z. 1). – S. 78; Nowak Z. H. Polityka północna Zygmunta Luksemburskiego do roku 1411. – Toruń, 1964. – S. 59-60; Diaconescu M. The Relations of Vassalage between Sigismund of Luxemburg, King of Hungary, and Mircea the Old, Voivode of Vallachia / M. Diaconescu // Mediaevalia Transilvanica. – T. 2. – 1998. – № 2. – S. 255-260; Sroka S. A. Polacy na Węgrzech. – S. 84.

¹² Skrzypek J. Bitwa pod Nikopolis (25 IX 1396) / J. Skrzypek // Przegląd Historyczno-Wojskowy. – T. 9. – 1936. – S. 4; Sroka S. A. Polacy na Węgrzech. – S. 85.

Яном Григлем¹³. Основною причиною цього, не дивлячись на особисту неприязнь до Сигізмунда, були також претензії королеви Ядвіги на угорську корону після смерті у 1395 р. її сестри Марії, дружини Сигізмунда.

У ході обговорення підготовки анти-турецького хрестового походу може виникнути питання передусім про тогочасний фінансовий становище Королівства Угорщини. Доходи держави за часів Сигізмунда важко чітко підсумувати. Авторитетні джерела, що частково збереглися, датовані 1427 - 1437 рр., тобто кінцем панування Люксембурга на престолі Святого Стефана¹⁴. Нам відомо, що за цей період сукупний річний прибуток Угорщини становив близько півмільйона флоринів. Це було набагато менше, ніж дохід держави за часів Матвія Корвіна (Матяша Хуньяді) у другій половині XV ст. Сигізмунд черпав доходи з декількох джерел, серед яких найбільший прибуток приносили соляні шахти та монополія на дорогоцінні метали. До царської скарбниці регулярно надходив дохід від сплати податків королівських міст та Семигороду. Порівняно невеликий прибуток отримувала держава від торгівлі. Сигізмунд примножив королівську скарбницю шляхом введення надзвичайних податків, які він наклав у дев'ятикратному розмірі¹⁵. Незважаючи на значний прихід протягом всього панування, король боровся із тривалими фінансовими труднощами; як відомо, окрім того Сигізмунд витрачав більше ніж міг собі дозволити.

Наприкінці червня 1396 р., недалеко Буди зосередилися угорська армія, у кількості приблизно 5000 чол. Туди ж надійшла іноземна підмога, а саме: бургундський корпус на чолі з Жаном де Вьєн, графом Невер; німецькі та англійські лицарські загони. Це були відносно невеликі ватаги лицарів. Гостей з далекої Бургундії було загалом 249 чол., в тому числі лише 108 лицарів, що досить чітко виникає з цікавого та добре відомого сучасній історичній науці документу, котрий зберігається в архіві міста Діжон¹⁶. У більш ранній літературі, для котрої цей документ залишався невідомим, вважалося, що військо надіслане з Бургундії нараховувало близько 2000 чол.¹⁷. Мор Вертнер у своїй праці, присвяченій битві біля Нікополя, підрахував на підставі різних джерел, що участь у кампанії приймало 30 німецьких лицарів, відомих поіменно¹⁸. Не більш чисельне було й прибуле англійське лицарство¹⁹.

¹³ Grygiel J. Udział rycerstwa polskiego w walce z Turkami w czasach panowania Władysława Jagiełły i Zygmunta Luksemburskiego // 600 lecie bitwy na Kosowym Polu / Red. K. Baczkowski. – Kraków, 1992 (Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace historyczne. – № 102). – S. 77.

¹⁴ Engel P. A magyar királyság jövedelmei Zsigmond korában / P. Engel // A tudomány szolgálatában. Emlékkönyv Benda Kálmán 80. születésnapjára / Red. F. Glatz. – Budapest, 1993. – Old. 27-31.

¹⁵ Там же. – Old. 27-29.

¹⁶ Wertner M. A nikápolyi hadjárat 1396-ben / M. Wertner // Hadtörténelmi Közlemények. – T. 26. – 1925. – Old. 46-62; Atiya S. A. The Crusade of Nicopolis. – London, 1934. – P. 144-146; Schnerb B., A francia-burgundi kontingens részvétele a nikápolyi hadjáratban / B. Schnerb // Hadtörténelmi Közlemények. – T. 111. – 1998. – Old. 583-592.

¹⁷ Skrzypek J. Bitwa pod Nikopolis. – S. 6.

¹⁸ Wertner M. A nikápolyi hadjárat 1396-ben. – Old. 213-215.

¹⁹ Відносно участі англійського лицарства див.: Tipton Ch. The English at Nicopolis // Spe-

З'єднання угорської армії та іноземного підкріплення із силами волоського володаря Мірча відбулося наприкінці липня в районі Залізних Воріт, на правому березі Дунаю. Загальний розмір християнської армії, по-різному вказаний в науковій літературі, ймовірно, не перевищував 10 тис. солдатів²⁰.

Армія Сигізмунда Люксембурга в перші дні вересня 1396 р. опинилась на підступах до міцно захищеного Нікополя. Облога болгарської фортеці тривала 16 днів і не дала ніякого результату. Разом із цим у таборі антитурецького війська ослабла дисципліна. Турецький султан Баязид I “Блискавка”, що у той самий час штурмував Константинополь, поспішно звернув облогу і вирушив до Нікополя. Чисельність його армії становила приблизно 15 тис. чол. разом із сербами на чолі зі Стефаном Лазаровичем²¹. 25 вересня 1396 р. у битві біля Нікополе турки завдали християнським силам нищівної поразки²². Ян Длугош писав про це так: “угорські магнати разом із королем Сигізмундом кинулися навтікача до обмілини Дунаю там, де ріка впадає у море, біля Нікополя, щоб перетнувши Дунай на човнах, уникнути неминучої небезпеки”²³. Багато хто з них потрапив у полон, серед яких і командувач бургундського контингенту граф Жан де Вьєн²⁴. Чутки про смерть короля Сигізмунда в битві біля Нікополя заохотили опозицію запросити на угорський престол короля Неаполя Владислава. Сигізмундові Люксембургу вдалося запобігти складній ситуації в державі у 1397 р. на сеймі в Темешварі. Король пішов на чималі поступки знаті, особливо позбавляючи державних посад іноземців. Перед лицем турецької загрози було вирішено, що кожен землевласник зобов'язаний спорядити з кожних 20 дворів (*porta*), де мешкали його селяни по одному легкоозброєному воякові-піхотинцеві. Таким чином було створено селянське військо, так звану

culum. – 1962. – P. 528-540; *Bell A.* England and the Crusade of Nicopolis 1396 // *Medieval Life.* – 1996. – Spring, P. 18-22; *Szántó R.* Az angol-magyar kapcsolatok néhány vonatkozása az 1390-es évek közepén / R. Szántó // „Magyaroknak eleiről”. Ünnepi tanulmányok a hatvan esztendő Makk Ferenc tiszteletére / Red. F. Piti, F. Szabados. – Szeged, 2000. – Old. 515-535.

²⁰ Перегляд існуючих точок зору відносно кількості війська Сигізмунда Люксембурга під час кампанії 1396 р. представив у своїй статті Л. Вешпрем. Див.: *Veszprémy L.* A nikápolyi hadjárat értékelése az újabb hadtörténetírásban / L. Veszprémy // *Hadtörténelmi Közlemények.* – T. 111. – 1998. – Old. 603-609. Zob. też *Rosetti R.* Notes on the Battle of Nicopolis (1396) / R. Rosetti // *The Slavonic Review.* – T.15. – 1936-1937. – P. 629-638. Досить цікавими є також сучасні наукові роботи присвячені тогочасній військовій техніці. Їх перегляд див.: *Veszprémy L.* Ilustrált technikai és haditechnikai kéziratok Zsigmond korában / L. Veszprémy // *Művészet Zsigmond király korában 1387-1437.* – T. 1. Tanulmányok. – Budapest, 1987. – Old. 212-225.

²¹ *Skrzypek J.* Bitwa pod Nikopolis. – S. 10.

²² Відносно битви при Нікополі опубліковано чимало досліджень. Серед них варто згадати декілька: *Brauner A.* Die Schlacht bei Nikopolis 1396. – Breslau, 1876; *Kling G.* Die Schacht bei Nikopolis in J. 1396. – Berlin, 1903; *Wertner M.* A nikápolyi hadjárat 1396-ben. – S. 31-62, 213-253; *Atiya S. A.* The Crusade of Nicopolis; Битві також присвячено увесь номер часопису „*Annales de Bourgogne*” (Т. 68. – 1996, друк: 1997) та увесь номер часопису „*Hadtörténelmi Közlemények*” (Т. 111. – 1998). В польській фаховій літературі існує лише одна стаття стосовно цієї битви: *Skrzypek J.* Bitwa pod Nikopolis.

²³ *Długosz J.* Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego. – Ks. 10. – Warszawa, 1981. – S.275.

²⁴ *Schnerb B.* A francia-burgundi. – S. 588.

militia portalis («подвірну піхоту»)²⁵. Рішення сейму у справі оборони країни залишилися на папері, тому що шляхта, побоюючись зростання з часом військової потуги селян, відмовилися фінансувати їх озброєння. Тим не менше, вищезгадана постанова дала до розуміння, що з цього моменту оборона проти турків є гострою політичною небезпекою, котрій кожен європейський правитель повинен поставити чоло.

Угорсько-турецькі відносини у наступні роки укладались подібним чином. Турецькі наїзди, особливо у віддалених регіонах країни періодично повторювались, і угорська армія майже щороку організовувала похід проти турків. Наглядно це представив у своїй праці М. Вертнер, зіставивши угорської експедиції за першу половину XV ст.²⁶ Переважна більшість реалізованих походів мала на меті боротьбу з турками. На початку XV ст. Сигізмунд Люксембурзький присвятив більше уваги чеським та німецьким справам, що призвело до тимчасових занедбань угорських інтересів, викликало невдоволення з боку баронів та допростило до тюремного ув'язнення короля в 1401 р. Політична криза в Угорщині на початку XV ст. несподівано співпала – на користь Угорщини – з перемогою Тамерлана над турками у Ангорській битві у 1402 р., в результаті чого турецька загроза для угорських земель, принаймні тимчасово, зменшилась. Турецька криза створила нову ситуацію для Угорщини, котру Сигізмунд намагався використати якомога краще. Замість того, щоб готуватись до нового походу проти османських турків, король вирішив завоювати незалежні князівства, що межували на півдні з Угорщиною з метою створити буферну зону, котра б перешкоджала нападам османських турків. Така політика була ефективна лише спочатку. Угорський історик П. Енгель в одній зі своїх статей наголошує, що “моделлю такої буферної держави була Сербія, на чолі зі Стефаном Лазаровичем (з 1389 р.), що з 1402 р. носив титул деспота. Стефан, будучи васалом Баязида, підтримував його у всіх боях без винятку; також на боці султана приймав участь у битви біля Анкари. Тим не менш, з падінням Баязида ситуація змінилася, і деспот у 1403 р. або на початку 1404 р., визнав владу Сигізмунда”²⁷. Таким чином, на одній з ділянок кордону (вздовж рік Дунаю і Сави) тягар оборони проти турків впав на сербську сторону. Для забезпечення некорисних для сербів домовленостей, Сигізмунд обдарував Лазаровича великими маєтками в Угорщині, що дозволило деспотові стати одним з наймогутніших угорських можновладців та вірним союзником Угорщини (аж до смерті в 1427 р.). Наступною буферною державою – згідно намірів короля Сигізмунда – мала стати Валахія. Волоський володар Мірча Старий залишався вірним угорській короні до своєї смерті в 1418 р., за що на знак королівської вдячності отримав кілька замків. І нарешті,

²⁵ Borosy A. The militia portalis in Hungary before 1526 // A. Borosy // From Hunyadi to Rákóczi. War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary / Red. J. M. Bak, B. K. Király. – Brooklyn, 1982. – P. 63-80 (War and Society in Eastern Central Europe. – Т. 3); Sroka S. A. Polacy na Węgrzech. – S. 87-88.

²⁶ Wertner M. Magyar hadjáratok a XV. század első felében. Okirati kútfők nyomán / M. Wertner // Hadtörténelmi Közlemények. – Т.12. – 1911. – Old. 251-274, 410-446.

²⁷ Engel P. Magyarország és a török veszély Zsigmond korában (1387-1437) // Századok. – Т.128. – 1994. – Old. 279.

Сигізмунд спробував підкорити третього угорського південного сусіда, тобто Боснію. Проте, через політичну анархію, що панувала у країні по смерті короля Твртка I у 1391 р. не вдалося перетворити Боснію на аналогічну до Сербії та Валахії буферну зону²⁸. Нехіть до Угорщини посилювали боснійські патарени, котрим загрожувала угорська католицька церква. У будь-якому випадку, Боснія на початку XV ст. була чутливим місцем у системі оборони Угорщини. Король Сигізмунд протягом першого десятиліття XV ст., кілька разів вирушав у походи проти Боснії, щоб обмежити тиск з боку османських турків на південні землі Угорщини. У 1405 р. Сигізмунд втрутився у внутрішню політику Боснії, після усунення від влади прихильного йому бана Остої Христича²⁹. Дякуючи примиренню з Папою Римським вести війну можна було з більшим успіхом, адже можна було розраховувати на надходження фінансової підтримки з Риму на боротьбу з невірними. Бойові дії на території Боснії досягли своєї кульмінації у 1408 р. Як і у битві біля Нікополя, в поході на Боснію взяла участь незначна група польських лицарів, що мали особистий інтерес у кампанії³⁰. Іншим союзником Сигізмунда у цій кампанії був сербський деспот Стефан Лазарович, що пізніше брав участь у поділі Боснії³¹. Похід розпочався навесні 1408 р., хоча й був продовженням військових дій угорського короля в Семигороді та Боснії започаткованих у другій половині 1407 р.. Подорожній щоденник (*itinerarium*) Сигізмунда вказує на те, що правитель з серпня 1407 р. постійно перебував на цих землях³². Вирішальне значення для цієї кампанії мала облога наприкінці травня 1408 р. боснійської фортеці Добор та її здобуття за кілька днів. Сигізмунд жорстоко розправився з переможеними, адже він наказав стягти голови 171 боснійському можновладцю, а їхні тіла звелів скинути в річку³³. Правитель Боснії Твртко II потрапив у полон. Сигізмунд розподілив територію переможеної Боснії на чотири частини³⁴. Таким чином, близько 1410 р. здавалося, що боснійську проблему вирішено.

У 1410 р. Сигізмунд став германським імператором, в результаті чого спектр його політичної діяльності, значною мірою розширився. Його увагу притягнули загальноєвропейські питання, проблеми Угорщини відійшли на

²⁸ *Wróbel P.* Bośnia wobec ekspansji islamu w pierwszej połowie XV wieku / *P. Wróbel* // *Balkanica Posnaniensia. Acta et studia.* – Т. 8: *Warna 1444. Rzeczywistość i tradycja / Pod red. I. Czamańskiej i W. Szulca.* – Poznań, 1997. – S. 83-84; *Tegoż, Krzyż i Półksiężyc. Zachodnie Bałkany wobec Turcji w latach 1444-1463.* – Kraków, 2000. – S. 16-17.

²⁹ *Sroka S. A.* Historia Węgier. – S. 89.

³⁰ *Sroka S. A.* Polacy na Węgrzech. – S. 102.

³¹ З деспотом Стефаном Лазаровичем та його братом Буком Сигізмунд підписав угоду у 1404 р. Див.: *Purković M. A.* *Knez i despot Stefan Lazarević.* Beograd, 1978. – S. 41-43; *Pavlović N. D.* *Despot Stefan Lazarević.* – Subotica-Beograd, 1968. – S. 65-70; *Grzesik R., Sroka S. A.* *Nieznany dokument do stosunków węgiersko-serbskich na początku XV wieku // Roczniki Historyczne.* – Т. 65. – 1999. – S. 125-128.

³² *Itinerar König.* – S. 78-80.

³³ Там само. – S. 79; *Chochorowski G.* *Książę Jan Kropidło.* – S. 8.

³⁴ Північна частина Боснії увійшла у склад Угорщини, східня була віддана союзникові Сигізмунда, сербському деспотові Стефанові Лазаревичу, південна – боснійському королеві Остої, західну ж частину країни отримала Хорватія. (*Nowak Z. H.* *Polityka rólnośna.* – S. 79). *Zob. też Ćorović V.* *Historija Bosne.* – S. 399-400.

задній план. Зайнятий війнами з Венецією, Польщею, Констанцьким собором, нарешті справою гуситів, він не мав змоги належним чином розглянути питання турецької загрози, з якою на той час доводилося стикатися в основному угорським можновладцям у відсутності монарха, що тривалий час перебував за межами Угорщини. Проте Сигізмунд не випустив турків повністю зі свого поля зору, про що свідчить хоча б з'їзд у Буді у 1412 р., під час якого турецька загроза була однією з основних тем. На зустріч до столиці Угорщини прибуло багато відомих тогочасних політичних діячів. Окрім самого господаря, Сигізмунда Люксембурзького та польського короля Владислава Ягайла до Буди прибули: король Боснії Твртко II, сербський деспот Стефан Лазарович, герцог сплітський Хрвоє Вукчич, великий воєвода Боснії Сандаль Хранич Косач, турецький принц (ім'я невідоме), молдавський володар Мірча, папський легат Бранд де Кастільйоне, а також численні сілезькі та австрійські князі, англійські та французькі послы і навіть посланець хана Золотої Орди Джелал-ад-Діна³⁵. Після з'їзду в Буді Сигізмунд залишив Угорщину та вирушив у Західну Європу. Створена ним складна система оборонних союзів, вже почала давати тріщини, що співпало з відродженням Османської імперії за часів правління султана Мехмеда I, котрий прийшов до влади в 1413 р.³⁶ Двома роками пізніше, певний боснійських можновладець Хрвоє Вукчич, залучившись підтримкою турецьких військ, переміг угорців у битві під Добой, таким чином Боснія опинилася у зоні турецького впливу, а король Боснії почав платити султанові щорічну данину. У той же час, як пише П. Врубель: "Боснія підтримувала васальні зв'язки з Угорщиною, що перебувала у дефензиві на Балканах. Таким чином вдавалось підтримувати видимість збереження статус-кво між ворогуючими державами"³⁷. У Валахії, ситуація кардинально змінилася після смерті Мірчі Старого у 1418 р. Валахія, за словами П. Енгеля: "опинилася поза оборонною системою і вже ніколи їй не вдалося приєднатися на тривалий час до Угорщини, хоча близько 1420 р. мали місце певні спроби"³⁸. Як і в Боснії, у Валахії перетнулися інтереси двох орієнтацій: проугорської та протурецької, при значній перевазі останньої. Бої на землі Валахії, навіть за участю Сигізмунда після його повернення у 1419 р. до Угорщини, тривали протягом багатьох років. Угорський король на цій території підтримував воєводу Дана II. На південних кордонах країни Сигізмунд Люксембурзький провів більше двох років (листопад 1426 - грудень 1428 рр.). У той же час виникла проблема з боку Сербії, де в 1427 р. помер колишній вірний союзник Угорщини, Стефан Лазарович. Згідно угоди в Тата з 1426 р. сербський трон після смерті Лазаровича мав успадкувати його двоюрідний брат, Георгій (Джурадж) Бранкович. Той останній пообіцяв, що після його сходження на престол, до Угорщини повернуться стратегічні міста, в тому

³⁵ Wertner M. Die Ofener Gäste von 1412 // Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft „Adler“. Neue Folge. – Т.70. – 1906. – С. 170-187; Sroka S. A. Polacy na Węgrzech. – С. 111.

³⁶ Hauziński J. Odbudowa państwa Osmanów i jego organizacja wojskowa w połowie XV wieku / J. Hauziński // Świat chrześcijański i Turcy osmańscy w dobie bitwy pod Warną / Pod red. D. Quirini-Popławskiej // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne. – Т.119. – 1995. – С. 47-49.

³⁷ Wróbel P. Bośnia wobec ekspansji islamu. – С. 85.

³⁸ Engel P. Magyarország és a török veszély. – С. 281.

числі Нандорфехервар, тобто сучасний Белград та розташована на сербському березі Дунаю Галамбоцька фортеця, яка сьогодні носить назву Голубац. Після смерті Лазаровича договір укладений в Тата набрав законну силу, і Белград перейшов у руки Сигізмунда Люксембурзького. Восени ж 1427 р. сербський каштелян не переказав Голубац королеві, а віддав фортецю туркам. Як зазначає Пал Енгель: “таким чином – уперше в історії Угорщини – влада султана сягала її кордонів, на цей раз не в якості ленної монархії, як це було близько 1390 р., а безпосередньо. Угорське королівство опинилося у прямому сусідстві з Туреччиною”³⁹. У квітні 1428 р. король Сигізмунд оточив фортецю, але після двох місяців султан Мурад II прийшов на допомогу оборонцям Галамбоця та Люксембург був змушений до відступу, зазнаючи великих людських втрат під час переправи через Дунай. Під мурами Галамбоцької фортеці закінчив своє життя Завіша Чорний, один з найвідоміших середньовічних польських лицарів⁴⁰. Поразка під Голубацем та поява турків поблизу кордонів Королівства Угорщини знищили побудовану Сигізмундом на початку XV ст. систему буферних держав, яка мала захистити країну від турецького нападу. Наприкінці 20-х рр. XV ст. Сигізмунд Люксембурзький вигадав оригінальну ідею для забезпечення ладу на межуючій із турками ділянці південного кордону. Використовуючи свої прекрасні відносини з Тевтонським орденом, король запропонував тевтонським лицарям узяти на себе оборону цієї невеликої ділянки кордону. Лицарі ордену, відповідно до укладеної угоди, отримали у володіння фрагмент комітату Сьорен (угор. Szörény), а їх командувач, отримавши титул бана, удостоївся приналежності до угорської знаті. Більше того, Тевтонський орден в якості нагороди за захист кордонів, мав отримувати увесь дохід з монетного двору в Шебен. Це своєрідний оборонний експеримент закінчився ще до того, як тевтонські лицарі назавжди поселилися на наданій їм землі⁴¹. Вже в 1433 р. турки завдали їм поразки, змусивши покинути південні кордони угорської держави. Варто принагідно відзначити, що це був другий в історії роман тевтонських лицарів з Угорщиною, що як і попередній (20 рр. в XIII ст.) виявився нетривалим та змушував перших поспішно залишити межі цієї лише на перший погляд гостинної землі.

Оборона проти турків поглинала величезні суми грошей, що витрачались угорською скарбницею на утримання замків, розташованих на південному кордоні Угорщини⁴². За підсумками, підведеними наприкінці правління Сигізмунда Люксембурзького, для відповідного забезпечення оборони 12 з розташованих на півдні замків (наприклад, тільки тих, що знаходились між Сьореном та Харамом) необхідно було утримати 1350 чол. і 200 лучників,

³⁹ Там само; *Veszprény L. Zsigmond Galambócnál 1428-ban / L. Veszprény // Hadtörténelmi Közlemények. – T.121. – 2008. – № 2. – S. 283-300.*

⁴⁰ *Sroka S. A. Polacy na Węgrzech. – S. 139; Mozejko B., Szybkowski S., Śliwiński B. Zawisza Czarny z Garbowa herbu Sulima. – Gdańsk, 2003. – S. 98-105.*

⁴¹ *Joachim E. König Sigismund und der Deutsche Ritterorden in Ungarn 1429-1432 / E. Joachim // Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung. – T.33. – 1911. – S. 87-119; Engel P. Magyarország és a török veszély. – Old. 282.*

⁴² *Rázsó Gy. A Zsigmond-kori Magyarország és a török veszély (1393-1437) / Gy. Rázsó // Hadtörténelmi Közlemények. – T.20. – 1973. – Old. 431-441.*

що у переведенні на собівартість тодішнього угорського флорина давало приголомшливу суму 100 тис. Захист держави від османських турків виявився на початку 30 рр. XV ст., важливою політичною подією. Король Сигізмунд зі своїми радниками вирішив провести загальну реформу збройних сил. Замість традиційного посполитого рушення, якість котрого не тільки в Угорщині залишала бажати кращого, було створено нове військо, що фінансувалось кожним з комітатів, та на чолі котрого повинен був стати жупан. Нарешті, король довірив захист від турків всієї південної ділянки кордону Матвієві Талоці. З 1435 р. він був баном Славонії, а в наступному році став також баном Хорватії та Далмації. На допомогу Матвієві Сигізмунд відрядив його брата, Франца Таллоці, котрому дарував титул бана Сьорен. Частина витрат на утримання оборони південних кордонів брата Таллоці отримували з конфіскованого Сигізмундом церковного майна в цьому районі. Таким чином у руках Таллоці опинились єпископства (Орадя, Загреб, Чанад) та десятина від архієпископства у Калочі. Як можна припустити, така політика викликала сильний опір з боку угорської церкви, проте Сигізмундові вдалося зберегти такий стан речей аж до смерті, тобто до 1437 р.⁴³ Брати Таллоці вміло боронили південних кордонів від турків. Більше того, узявши до уваги їх досвід у вирішенні фінансових питань, можна повною мірою оцінити таке, а не інше вирішення Сигізмундом питання оборони південних кордонів країни. Адже слід пам'ятати, що король після битви під Голубац не мав змоги особисто вирішувати багатьох державних питань⁴⁴.

Смерть Сигізмунда Люксембурга стала переломним моментом в турецько-угорських відносинах. Потужний авторитет Сигізмунда на міжнародній арені, досягнений завдяки внутрішній централізації влади та підпорядкуванню собі інтересів знаті, дозволив вберегти Угорщину від більшої небезпеки. Безумовно, важливою складовою цієї системи був значний вплив можновладців на внутрішню політику, прикладом чого може служити створення Сигізмундом у 1408 р. так званого „Ордену Дракона”. Створена організація мала характер лицарського братства. В її склад ввійшли окрім короля Сигізмунда та його дружини Барбари ще 22 можновладці, серед яких сербський деспот Стефан Лазарович, Герман граф Цилейський із сином Фредеріком, палатин Миклош Гарай та близька довірена особа короля, за походженням куявлянин, Штиборг зі Штиборга⁴⁵.

У наступні роки до братства були прийняті різні політичні діячі з усієї Європи. У 1412 р. знаки розрізнення братства отримав Владислав Ягейлло з нагоди віддання під застав Сигізмундом Люксембурзьким міст на Спиші⁴⁶. З 1419 р. членом „Ордену Дракона” був король Данії Ерік VII. Членами братства стали також: римський воєвода Бертольд Орсіні та король Арагону

⁴³ Szakály F. Phases of Turco-Hungarian Warfare. – P. 83; Engel P. Magyarország és a török veszély. – Old. 283.

⁴⁴ Málúysz E. A négy Tallóci-fivér / E. Málúysz // Történelmi Szemle. – T.23. – 1980. – Old. 531-576.

⁴⁵ Текст документу згідно Г. Феєра: Codex diplomaticus Hungariae. – Т. X/4. – P. 682-694.

⁴⁶ Zsigmondkori Oklevéltár. – Т. III, на підставі матеріалів Е. Маюса (E.Málúysz) вид. і ред. І. Borsa, – Budapest, 1993. – № 1933.

Фердинанд I зі своїм сином. У документі заснування описано цілі братства, серед яких між іншим було подолання язичників та інших віровідступників. Братство було створено також із метою виявити вдячність короля усім тим, хто воював на його боці із супротивниками та завжди залишавсь вірний королеві. Вони також стали членами-засновниками „Ордену Дракона”, що дозволяло їм розраховувати на нові посади та титули. У перші роки свого існування братство мало характер ліги баронів. Починаючи з 1411 р., після прийняття Сигізмундом королівської корони Німеччини, він використовував „Орден Дракона” з метою розгортання широкої дипломатичної діяльності по всій Європі. У його ряди були прийняті численні можновладці з багатьох країнах. Після смерті засновника „Орден Дракона” не припинив свою діяльність, проте ніколи вже не проявляв такої активності, як за часів Сигізмунда⁴⁷.

Міцна влада Сигізмунда Люксембурзького під кінець його життя сприяла суспільному невдоволенню владою, котре призвело – з одного боку – до селянського повстання в Семигороді, а з іншого – згодом, по смерті Сигізмунда, сприяло поверненню старих політичних традицій. Король Альбрехт був змушений утримувати військо на власний кошт, скликати посполите рушення лише у надзвичайних ситуаціях та не міг використовувати його за межами країни. Окрім того він не мав права використовувати в політичних цілях церковних мастків. Таке відчутне ослаблення Угорщини дуже швидко використали турки та напали на Сербію у 1439 р.⁴⁸. Смерть Альбрехта Габсбурга та ускладнення, які супроводжували елекцію його наступника, ще більше скоротили шлях турецького султана до Угорщини. В історії королівства почався абсолютно новий розділ боротьби проти турків, котрий відзначався поразками та розпадом середньовічної угорської держави.

Stanislaw Sroka. THE VIEW ON BYZANTIUM FROM UNDER THE THICK BROWS OF SYGIZMUND LUXEMBURG. HUNGARY AND THE TURKISH THREAT

⁴⁷ *Sroka S. A. Polacy na Węgrzech. – S. 53-54; Czamańska I. Aspekty ruchu krucjatowego na Węgrzech w XI-XV wieku / I. Czamańska // Rycerstwo Europy Środkowo-Wschodniej wobec idei krucjat / Pod red. W. Peltza, J. Dudka. – Zielona Góra, 2002. – S. 137.*

⁴⁸ *Engel P. Magyarország és a török veszély. – Old. 284.*